

Måndagen den 30 mars

Kl. 12.00

*Om rekryteringen till
vårdutbildning*

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 20 innevarande månad.

2 § Svar på interpellation 1986/87:189 om rekryteringen till vårdutbildning

Anf. 1 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Ing-Marie Hansson har frågat mig om inte påbyggnadsutbildning för sjukvårdsbiträden till undersköterskor bör ses som ett statligt ansvar för att komma upp till en beslutad inriktning på lägsta utbildningsnivå. Vidare frågar Ing-Marie Hansson vad jag avser göra för att öka rekryteringen till vårdutbildningen.

Den gymnasieutbildade personalen inom hälso- och sjukvården består i dag av sjukvårdsbiträden och undersköterskor/skötare. Inom hälso- och sjukvården finns i dag också personal som saknar utbildning. Detta gäller främst grupper som kom ut på arbetsmarknaden under 1970-talet – den period då verksamheten kraftigt expanderade. Personer som saknat grundutbildning har också tillförts vården via olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Dessa grupper erbjuds inom gymnasieskolan – eller komvux – vårdbiträdeskurser om 10 eller 20 veckor. Därutöver erbjuds också inom gymnasieskolan vidareutbildning av sjukvårdsbiträden till undersköterskor. Den sistnämnda utbildningen är ettårig och omfattar ca 2 200 utbildningsplatser.

Dessa kurser tillhör därmed gymnasieskolans s. k. lilla ram. Denna ram kommer av besparingskäl att krympa något. Jag har i årets budgetproposition föreslagit att kurser med stora vakanser och kurser som har ett så specialinriktat innehåll att de närmast kan betraktas som personalutbildning i första hand bör utgå för att i stället anordnas som uppdragsutbildning.

I betänkandet "Hälso- och sjukvård inför 90-talet" aktualiserades frågan om undersköterskekompetens skulle vara baskompetens i det egentliga vårdarbetet. Flera landsting omvandlar successivt sjukvårdsbiträdestjänster till undersköterskebefattningar.

Vad så gäller frågan om tillströmningen till vårdutbildningar under de senaste åren är jag medveten om att antalet sökande sjunkit. Inom landstingen pågår därför många olika aktiviteter för att försöka stimulera ungdomarnas intresse för vårdrken. Landstingsförbundet bedriver ett

treårigt rekryteringsprojekt för olika vårdutbildningar.

Särskilda åtgärder vidtas också för att rekrytera fler pojkar och män till vårdområdet. Älvsborgs läns landsting har av regeringen beviljats medel för försöksverksamhet med vårdkurser för pojkar efter årskurs 8, motsvarande de teknikkurser som anordnas för flickor. En målgrupp som också fått information via tidningar och film om vårdutbildning är de värnpliktiga.

När det gäller rekryteringen till vårdlinjen ligger antalet sökande i år på ungefär samma nivå som förra året, dvs. det finns fortfarande ett visst överskott av sökande. Regionalt skiljer sig bilden; sämst är rekryteringsbilden i Stockholms, Uppsala och Kristianstads län.

Anf. 2 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret. Båda frågorna i interpellationen skall ses som ett uttryck för den oro som finns för personalsituationen inom framför allt den öppna vården. Tyvärr måste jag säga att jag inte är riktigt nöjd med svaret.

Det pågår en stor strukturomvandling inom hela vårdområdet som är minst lika omfattande som när det gäller det tekniska området.

Grundtanken är att man särskilt inom äldrevården och psykiatrin skall försöka bygga på och stärka de egna resurserna hos människorna och sedan komplettera med vård-, rehabiliterings- och omsorgsinsatser när sådan hjälp behövs. Vi är nu mitt uppe i genomförandet av sådana förändringar, vilket speglas i debatten om ålderdomshemmen och i huvudmannaskapsdiskussionerna mellan landsting och kommuner. Jag vill särskilt framhålla att omställningen inom psykiatrin innebär en minst lika stor strukturomvandling som inom äldrevården.

De förändrade arbetsuppgifterna och arbetsförhållandena ställer väsentligt ökade krav på den personal som skall arbeta inom den öppna vården. Förutsättningar för att det hela skall lyckas är för det första att människor kan känna trygghet i vissheten om att det finns plats och hjälp när de behöver det och för det andra att de kan känna trygghet i att det finns tillgång till yrkeskunnig personal. Tidigare har många vistats på institutioner därför att de inte i alla avscenden har klarat sig helt själva. De anhöriga har kanske upplevt det alternativet som en trygghet och tyckt att det ställt mindre krav på dem. Vårdtagarna har visserligen känt trygghet i den fysiska omvårdnaden, men det har ofta också medfört helt förändrade förhållanden och en känsla av mindre självständighet.

Utbildningsministern kan faktiskt med fog säga att detta inte är hans problem – ansvaret åvilar annat departement. Ändå är ju möjligheten att genomföra omställningen av hälso- och sjukvården helt avhängig av tillgången på välutbildad personal. Bristen på utbildad personal inom vården har så länge jag kan minnas varit så gott som konstant – och jag är sjuksköterska sedan över 30 år tillbaka. Ibland har det hörts klagomål över att de nyutbildade inte omedelbart fått fast tjänst, men brist på arbete för dem av de utbildade som är beredda att ta vikariat har egentligen aldrig funnits. Sommarelandet inom vården tycks heller aldrig ta slut.

Nu tillgriper man kampanjer och rekrytering direkt från gatan. Ministern nämnde själv att man går ut med filmer till t. ex. värnpliktiga. Just nu pågår

också en kampanj för rekryteringen till vården runt om på varuhus och torg. Det är helt fantastiskt! I Gävleborg har Stockholms läns landsting via arbetsförmedlingen en värvningsaktion, samtidigt som det egna landstinget tillsammans med arbetsförmedlingen har problem. Här i Stockholm sitter det lappar på Konsumbutikernas anslagstavlor om jobb inom hemvården direkt. Det verkar som om planeringen mellan hälso- och sjukvården, arbetsmarknadsmyndigheterna och utbildningsansvariga inte fungerar bra.

Ännu allvarligare blir situationen när antalet utbildningsplatser inom gymnasieskolan med vidareutbildning av sjukvårdsbiträden till undersköterskor kommer att ytterligare minska genom indragningen av den lilla ramen. Visserligen har utskottet beslutat att neddragningen blir 1 000 platser i stället för 4 000 platser – det är en förbättring – men de kurser som SÖ gått ut med till länskolnämnderna med förslag om neddragningar är redan planerade ute i landstingen och utannonserade. Det är en väldigt dålig framförhållning.

Det allvarligaste, och det som föranlett min interpellation, är skrivningen i propositionen att "utbildningar som har ett specialinriktat innehåll och som i praktiken är avsedda för vissa personalgrupper hos företagen" speciellt skall drabbas av nedskärningarna. Därmed riskerar dessa nedskärningar att i hög grad drabba just de vårdutbildningar som har en annan huvudman än stad och kommun, nämligen landstingen. På skolöverstyrelsen har jag talat med handläggare och även med generaldirektören. Man har faktiskt förklarat att det var en olycklig formulering som man använde när man föreslog denna besparing. När nu indragningarna blir mindre till antalet vore det bra om utbildningsministern kunde klargöra att dessa nedskärningar inte bör gå ut över vårdutbildningarna i högre grad än vad som motiveras av lokala arbetsmarknadsmässiga förhållanden, med hänsyn till efterfrågan på utbildad arbetskraft. Det får inte bli så att man, bara därför att det är en annan huvudman inom vården, skär bort alla dessa utbildningar rakt av. Det vore mycket olyckligt.

Min första fråga fick jag faktiskt inget direkt svar på. Den gällde om det är ett statligt ansvar att grundutbildningsnivån skall vara undersköterskeutbildning. Jag tycker att det är en principfråga. Riksdagen har fattat ett beslut att inriktningen klart skall vara att undersköterskeutbildning är grundutbildningsnivån. Detta kan man knappast uppfatta så, att det är helt upp till varje landsting att medge resurser för den utbildningskapaciteten eller inte. Jag vill därför upprepa min fråga direkt till ministern.

Anf. 3 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag anser att det är ett statligt ansvar att meddela utbildning till undersköterskor. Sådan utbildning till personer som redan har anställning som sjukvårdsbiträden tycker jag liknar företagsutbildning eller internutbildning, och då kan det vara lämpligt att arbetsgivaren bekostar utbildningen genom uppdragsutbildning vid gymnasieskolorna. Det är alltså inte fråga om att staten skulle undandra sig ansvaret för utbildningen, som kan ges som förut vid gymnasieskolan, men det platsantal som vi har i gymnasieskolans påbyggnadsutbildningar borde förbehållas personer som inte har någon anställning, inte har någon arbetsgivare som kan betala för dem.

Om man fyller en hel klass med sjukvårdsbiträden som har landstinget som arbetsgivare och den klassen skall utbildas till undersköterskor, då är det inte orimligt att anse att landstinget skall köpa den utbildningen av gymnasieskolan, på samma sätt som många andra arbetsgivare får göra. Jag tror det är fördelaktigt för landstingen att få utbildningen i den vanliga gymnasieskolan, även om landstingen får bekosta den själva, jämfört med att de försöker organisera utbildningen själva.

Beträffande utbildning till sjukvårdens olika områden över huvud taget vill jag påstå att vi utbildar alla som söker till dessa utbildningar och har kompetens för att genomgå dem. Jag är väl medveten om att det finns brister hos sökande vid vissa skolor, men det beror inte på att det är något fel på utbildningen vid skolorna utan på att de yrken som det är fråga om inte är tillräckligt attraktiva för att locka sökande. Därför hälsar jag med stor tillfredsställelse att landsting eller andra huvudmän på vårdområdet bedriver olika former av informationskampanjer för att få studerande att också välja de här aktuella banorna.

Sist och slutligen är det emellertid vad eleverna tror om det yrkesområde som de skall gå till som avgör om de vill välja en utbildning som leder in i det yrkesområdet.

Anf. 4 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Vi fick i alla fall ett klarläggande svar. Det är alltså så att samhället utbildar vårdbiträden på olika vägar dels genom AMS-utbildningar, dels genom komvuxutbildningar, som kommunerna står för, dels genom gymnasieskolan, varvid landstinget är huvudman för vårdlinjen. Landstingen skall sedan ta ansvar för vidareutbildningen av dessa vårdbiträden, som alltså har fått halva sin utbildning på annat håll, för att ge dem den grundutbildning som enligt riksdagens beslut skall gälla för vårdirkena, nämligen undersköterskeutbildning. Utbildningsministern gav på den här punkten ett klarläggande svar, som kan utgöra underlag för en fortsatt diskussion om de förhållanden som råder.

I svaret framhåller utbildningsministern att personal som saknar grundutbildning erbjuds vårdbiträdeskurser om 10 eller 20 veckor. Jag tycker att det är litet konstigt att inte dessa korta komvuxutbildningar har nämnts i de besparingsresonemang som förts. Dessa utbildningar är nämligen alldeles för korta. De är något av "cpa-utbildningar", åtminstone kurserna om 10 veckor. Kurserna är dessutom väldigt olika till innehållet, eftersom det inte finns någon central styrning av innehåll och planering. Det klagas faktiskt ofta på kvaliteten i dessa utbildningar.

Trots att det finns en överenskommelse mellan landstingen och kommunerna om att landstingen skall svara för utbildningen av vårdbiträden inom den öppna hälso- och sjukvården bedrivs alltså en omfattande utbildning inom komvux. Den utbildningen motsvarar som sagt ofta inte de krav på kunskaper som ställs ute i yrkeslivet.

Mot den bakgrunden är det mycket som talar för att kompletteringskurserna för utbildning av undersköterskor skall vara ägnade att höja kvaliteten på yrkeskunskaperna och att främja stabiliteten inom yrket, varigenom personalsättningen kan komma att minska.

Jag vill i det här sammanhanget peka på fördelen med att planera så att de som har en längre yrkeserfarenhet får arbeta tillsammans med dem som är yngre och som kommer direkt från utbildningen på vårdlinjen. Det ligger ett stort värde i en sådan åldersintegration inom vården.

Vi vet dessutom att det krävs både lyhördhet och erfarenhet av de vårdbiträden i den öppna hemsjukvården som ensamma skall ta hand om utskrivna från psykiatriska kliniker och om människor med olika grad av åldersdemens.

Mot bakgrund av de förhållanden jag redovisat vill jag fråga: Vilka åtgärder vill utbildningsministern vidta för att se över hela detta utbildningspanorama inom den öppna hälso- och sjukvården?

Anf. 5 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Som svar på Ing-Marie Hanssons sista fråga vill jag helt kortfattat säga att jag tror att det finns åtskilligt att göra för att förbättra samordningen mellan olika huvudmän som bedriver utbildning för vårdområdet. Jag tror inte att vi skall ändra huvudmannaskapet utan i stället vara glada över att det är många som ätar sig utbildningsuppgiften. Men den vanliga gymnasieskolan med dess påbyggnadsutbildningar, arbetsmarknadsutbildningen liksom även den utbildning som ges av landstingen själva kan behöva samordnas.

Anf. 6 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag tackar för det svaret, som jag tycker var positivt. Jag är helt överens med utbildningsministern om att det inte krävs någon ändring av huvudmannaskapet, men det krävs en samordning och en bättre helhetsplanering.

Jag vill peka på en sak när det gäller rekryteringen till vårdyrkena. Den frågan har vi inte hunnit gå in närmare på. Rekryteringen hänger naturligtvis nära ihop med vårdyrkenas status. Ju fler det är som har en otillräcklig utbildning, som känner osäkerhet och som lämnar yrket därför att de inte klarar av arbetssituationen, desto lägre status får yrket.

När det gäller civilingenjörsutbildningen och andra utbildningar inom det tekniska området har utbildningsministern på ett föredömligt sätt satt in extra resurser för studiestöd, längre studietider och överbrygningskurser. Att förbättra kvaliteten i de tekniska utbildningarna och att förbättra rekryteringen till de tekniska yrkena är åtgärder som får kosta och som man satsar på. Det är bra. Men också när det gäller vårdutbildningarna behövs det en ingående analys. Varför slutar man inom vården? Varför söker man inte till vården? Hur kan man förbättra förhållandena och statusen inom vårdyrkena?

Jag tycker att skillnaden i vilja mellan att satsa på teknik och att satsa på vård gör att det ser ut som om man hade olika syn på kvinno- resp. mansdominerade yrken.

Slutligen hoppas jag att man i samband med den pågående ÖGY-översynen inom departementet skall kunna undersöka möjligheterna till samordning mellan vårdlinje, social servicelinje och konsumtionslinje. Det

är i den kombinationen som vi väsentligt skulle kunna förbättra förhållandena utifrån en omstrukturering av vården.

Om hemvårdsbidraget

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på interpellation 1986/87:182 och fråga 1986/87:458 om hemvårdsbidraget

Anf. 7 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Ivar Franzén har – med anledning av att riksskatteverket förklarar som sin uppfattning att det s. k. hemvårdsbidraget är skattepliktigt för mottagaren – genom en interpellation frågat mig vilka åtgärder regeringen avser att vidta för att hemvårdsbidraget även i fortsättningen skall kunna möjliggöra en kostnadseffektiv och uppskattad service/vårdform. Ivar Franzén utgår därvid ifrån att hemvårdsbidraget hittills varit skattefritt.

Göte Jonsson har frågat socialministern vilka åtgärder som hon ämnar vidta för att neutralisera de negativa effekterna av riksskatteverkets beslut beträffande hemvårdsbidraget. Göte Jonssons fråga har överlämnats till mig. Jag besvarar Ivar Franzéns interpellation och Göte Jonssons fråga i ett sammanhang.

Som Ivar Franzén främhåller i sin interpellation fyller hemvårdsbidraget en begränsad men för vissa människor väsentlig funktion. Men det är också viktigt att sätta in hemvårdsbidraget i sitt sammanhang. Hemvårdsbidraget och andra former av stöd till anhöriga är ett komplement till den avgiftsbelagda kommunala hemtjänsten. En väl fungerande hemtjänst där sysslorna utförs av yrkeskunnig fast anställd personal ger i de allra flesta fallen den bästa servicen och den tryggaste vården både för den vårdbehövande och för den som utför arbetet. I vissa fall kan objektanställning av en anhörig eller annan närstående vara att föredra. Detta kan vara ett bra alternativ exempelvis i utpräglad glesbygd eller när den vårdbehövande av något skäl inte vill eller kan utnyttja den kommunala hemtjänsten. I några fall kan hemvårdsbidraget vara det som bäst uppfyller önskemålen hos den som behöver hjälpen. Det väsentliga är att ge de hjälpbehövande valfrihet att själva välja den form av hjälp de vill ha. Jag har erfarit att äldreberedningen (dir. S 1981:01) inom ramen för sitt utredningsarbete rörande de äldres levnadsförhållanden kommer att ta upp frågor angående hemtjänsten och andra stödformer. Beredningen beräknas lämna sitt slutbetänkande senare i år. Jag vill därför inte nu ytterligare kommentera behovet och utformningen av hemvårdsbidraget.

När det gäller den skatterättsliga behandlingen av hemvårdsbidraget är rättsläget inte så entydigt som Ivar Franzén har uppfattat det. Riksskatteverkets uttalande – om skatteplikt för hemvårdsbidraget – härrör från en skriftväxling med Svenska kommunförbundet våren 1986. Riksskatteverket gjorde i sammanhanget reservation att frågan om skatteplikt är svårbedömbär. Riksskatteverket rådde Kommunförbundet att göra en framställning till finansdepartementet om lagstiftning i frågan. En sådan har därefter inkommit till finansdepartementet från Handikappförbundens centralkommitté.

Regeringen kommer att ta ställning till denna framställning och äldreberedningens förslag i ett sammanhang.

Prot. 1986/87:97
30 mars 1987

Om hemvårdsbidraget

Anf. 8 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Jag tackar finansministern för ett konstruktivt svar, och jag hoppas att det skall visa sig också vara ett positivt svar.

Finansministern slår fast att hemvårdsbidraget i vissa fall kan vara det som bäst uppfyller önskemålen hos den som behöver hjälpen.

Finansministern understryker också vikten av att ge de hjälpbehövande valfrihet att själva välja den form av vård och hjälp de vill ha.

Frågan om hemvårdsbidraget är skattepliktigt eller inte säger finansministern är svårbedömbär.

I avvaktan på äldreberedningens förslag och eventuellt kommande lagstiftning avseende skattskyldigheten för hemvårdsbidrag vill finansministern inte ta ställning i frågan eller ytterligare kommentera behovet och utformningen av hemvårdsbidraget.

Jag kan ha förståelse för att finansministern inte nu vill binda upp sig i detalj, men det behövs definitivt ett förlösande ord från finansministern här i dag. Jag skall försöka förklara varför.

Svenska kommunförbundet har rekommenderat kommunerna att dra av preliminärskatt på de hemvårdsbidrag som betalas ut under 1987. Samtidigt rekommenderar man att kommande taxering av hemvårdsbidrag överklagas, så att en slutlig prövning får ske av skattskyldigheten.

Resultatet av detta agerande har blivit att hemvårdsbidraget kraftigt reducerats genom skatteavdrag. Många gamla människor upplever att de för första gången i sitt liv krävs på skatt. Gamla och anhöriga upplever det hela som en direkt bestraffning för de insatser de gör – insatser som är oerhört prisvärda för oss skattebetalare.

Objektanställningar och kommunal hemhjälp, som finansministern talar om, ger kostnader som i flertalet fall är tio gånger större eller t. o. m. mer.

Det är alltså ekonomiskt, men också socialt, mycket välmotiverat att till fullo behålla pensionärernas valfrihet vad gäller hemvårdsbidraget.

Med nuvarande oro, osäkerhet och irritation raseras snabbt förutsättningarna för väl fungerade hemvårdsbidrag. Detta får inte ske. Jag tror att finansministern delar min uppfattning i det avscendet.

Jag tror också att ordningen och arbetsron skulle återställas om finansministern klart deklarerade som sin och regeringens mening, att i avvaktan på äldreberedningens förslag och eventuellt kommande lagstiftning i ärendet bör hemvårdsbidraget betraktas som en skattefri ersättning. Tidigare praxis bör alltså tillämpas tills vidare.

Detta skulle lugna många oroliga pensionärer, ge kommunerna en klar handlingslinje och bespara taxeringsmyndigheterna mycket och obehagligt arbete. Kan jag få finansministerns klara besked här och nu?

Anf. 9 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Jag ber också att få tacka finansministern för svaret.

Sedan våren 1986 har, enligt finansministerns svar, oklarhet rått på den här punkten, och man har satt praxis ur spel. Först nu har riksskatteverket

kommit med en framställning till regeringen.

Jag tycker det är beklagligt att det har tagit så lång tid. Det här är nämligen en fråga som berör många. Även om de är få i förhållande till den totala servicen i hemmen, är det ganska många som berörs av hemvårdsbidraget.

Det är beklagligt också ur den synpunkten att vi i dag lever i en situation där vi arbetar med s. k. utslussning från institutioner till eget boende, någonting som vi alla ställer oss bakom rent principiellt. Det här har satt speciell press på hemtjänsten, och det har inneburit att många kommuner har en underdimensionerad hemtjänst. Det har också inneburit väldiga svårigheter att rekrytera personal till hemtjänsten, inte minst i storstadsområdena.

Samtidigt som behovet att anhörigvård i enlighet med den övergripande principen om utslussning blir större än det har varit tidigare, kommer man från riksskatteverket med den här åtgärden och säger att det är svårt att bedöma huruvida gammal praxis skall gälla eller inte. Detta vänder upp och ned på mycket i de gamla människornas situation och när det gäller situationen för dem som har gett vård åt gamla människor ute i vårt land.

I finansministerns svar ligger också, tycker jag, en värdering av å ena sidan hemtjänstpersonalens arbetsuppgifter, å andra sidan anhörigvården som sådan. Det slås nämligen klart fast att i de allra flesta fall är hemtjänsten det bästa alternativet – man pekar på yrkeskunnig personal, fast anställd personal osv.

Jag vill understryka att fast anställd yrkeskunnig personal i hemtjänsten utför ett utomordentligt värdefullt arbete. Jag tror att det skulle vara synd om man utifrån ett sådant här interpellationssvar undervärderar anhörigvården och dess betydelse för många människor – för många gamla och handikappade – som har valt just anhörigvården.

Jag vill fråga finansministern: Ligger det någon värdering i svaret som innebär att regeringen är på väg att ompröva inställningen till anhörigvård generellt sett, och anser finansministern rent generellt att hemvård via hemtjänsten är det bästa? Det är värdefullt om jag kan få ett svar på den frågan, med tanke på formuleringen i interpellationssvaret.

Sedan vill jag i likhet med Ivar Franzén fråga om finansministern är beredd att låta den gamla praxisen gälla. För det är väl ändå så, finansministern, att det tar ganska lång tid innan äldreberedningens förslag kommer att kunna sättas på pränt och utgöra ett beslutsunderlag för regering och riksdag? Det är helt orimligt att de människor som nu berörs av hemvårdsbidraget skall behöva leva i okunnighet så länge. Jag tror därför att det är nödvändigt att finansministern ger ett klart besked i dessa frågor. I annat fall måste finansministern här säga hur länge det dröjer innan äldreberedningen blir färdig med sitt arbete, så att man vet när man kan få ett klart besked. Det är helt otillfredsställande att reglerna på detta vitala område är så krångliga att t. o. m. riksskatteverket måste säga att detta är svårbedömt. På det sättet får ju många människor – gamla och vårdbehövande – ute i landet leva i okunnighet om praxis i årtal.

Mina två frågor är alltså:

1. Är finansministern beredd att låta nuvarande praxis gälla?
2. Kan finansministern ge mig ett besked om regeringens principiella syn på anhörigvården som sådan?

Om det är så, att regeringen generellt prioriterar hemtjänstvården, vilka åtgärder vill då regeringen vidta för att få hemtjänsten att fungera bättre? Detta gäller just i ett skede där behovet av vård hemma är större än tidigare beroende på det arbete som pågår med en utslussning från institutionerna.

Anf. 10 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Ivar Franzén och Göte Jonsson vill att jag från denna bänk i riksdagen skall utfärda direktiv till landets taxeringsmyndigheter om hur en viss lagstiftning skall tillämpas. Jag finner denna begäran något märklig. Vi har ju ett konstitutionsutskott och detta utskott är för närvarande febrilt sysselsatt med att förhöra den ena medlemmen av regeringen efter den andra huruvida ministerstyre har ägt rum, huruvida någon har överträtt grundlagens befogenheter vad gäller ett enskilt statsråds inblandning i myndigheters tillämpning av lagstiftningen. Och just i dessa dagar väljer ni alltså att i riksdagens kammare begära av mig att jag här mer eller mindre skall stifta en lag.

Herr talman! Jag begär något större konsekvens av riksdagens ledamöter än den som här visas. Vad jag kan lova är att jag, så snart äldreberedningens förslag föreligger och vi får ett begrepp om vilken utveckling inom hemtjänstens område som kan komma att äga rum, skall förelägga regeringen förslag om en lösning av skattefrågan. Jag skall då anstränga mig att göra det i sådan tid att några taxerings- eller skatteproblem inte skall behöva uppstå på grund av fortsatt oklarhet i skattefrågan.

På Göte Jonssons fråga huruvida det i svaret ligger några värderingar av de olika formerna av vård i hemmet hänvisar jag bara till den mening i svaret som också Ivar Franzén fäst sig vid, nämligen: "Det väsentliga är att ge de hjälpbehövande valfrihet att själva välja den form av hjälp de vill ha." Därmed anser jag att jag har gett svar på frågan om värderingar i detta sammanhang.

Anf. 11 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Finansministern hävdar att han genom att avvakta äldreberedningens förslag ändå skulle kunna åstadkomma klarhet och stävja oron och den i dag negativa påverkan när det gäller en omfattande förnämlig vårdform. Men det är nu som kommunerna vidtar en rad åtgärder. Finansministern kanske gör den bedömningen att man begär ny lagstiftning när man talar om att gammal praxis bör tillämpas. I miljösammanhang har dock den socialdemokratiska regeringen haft för vana att rida på tillämpad praxis, t. ex. när det gäller svavelutsläpp från olja och kol, som varit en följetong här i riksdagen.

Om det inte ligger inom finansministerns domvärjo att göra ett uttalande om att tidigare praxis bör tillämpas, är jag helt övertygad om att han kan säga att regeringen avser att föreslå riksdagen detta. Det måste vara regeringen obetaget att lämna ett sådant förslag till riksdagen, och jag tror att det kommer att väga precis lika tungt. Jag kan definitivt utlova att socialdemokraterna och centern får majoritet för detta förslag i riksdagen.

Finansministern kan alltså här i dag sprida vetskap om regeringens avsikt beträffande de 12 000-15 000 pensionärer och andra som är bekymrade samt

de kommunala tjänstemän som mot bättre vetande trasslar till det för dessa äldre vårdtagare. Gör gärna en sådan nyansering, herr finansminister! Det kommer att ge den positiva effekt som både Göte Jonsson och jag är ute efter.

Anf. 12 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Nej, bevara mig väl för att uppmana finansministern att agera så att han hamnar i konstitutionsutskottet! Där finns det tillräckligt med ärenden ändå.

Finansministern har ansvaret för skattefrågorna. Det har nu under ett år bara kommit en skrivelse från riksskatteverket i en fråga som berör så många människor i en besvärlig situation – gamla, handikappade och deras anhöriga. Finansministern säger nu att bara äldreberedningen kommer med sitt betänkande skall han minsann se till att kammaren får besked. Jag frågar då hur länge det dröjer innan äldreberedningen kommer med sitt betänkande. Och hur länge dröjer det därefter till dess att vi i kammaren kan få behandla frågan?

Såvitt jag vet dröjer det fortfarande en tid innan remissarbetet när det gäller äldreberedningen är klart – arbetet i beredningen är ännu inte avslutat. Enligt den normala beslutsgången, herr finansminister, skulle det säkert dröja ytterligare två år innan det finns en proposition i kammaren med utgångspunkt i beredningens förslag. Det är alldeles för lång tid – vi kan inte begära att de som är berörda i denna situation skall behöva vänta ytterligare två år på ett besked från regeringen om vad som skall gälla i fråga om en svårbedömd skatteregel.

Anser finansministern att det är rimligt att ha ett skattesystem som är så svårbedömt när det gäller vitala frågor för många medborgare att inte vare sig riksskatteverket eller finansministern kan lämna ett besked inom loppet av två tre år? Jag vädjar till finansministern: Se till att den gamla regeln får gälla, men gör det inom ramen för gällande riksdagsordning och den arbetsordning som regeringen har, så att inte finansministern hamnar i konstitutionsutskottet – det eftertraktar jag verkligen inte.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1986/87:197 om statsbidraget till fristående skolor

Anf. 13 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Pär Granstedt har frågat mig om jag är beredd att ta initiativ till en översyn av bidragsnivån för statsbidraget till fristående skolor i syfte att skapa större likställighet mellan elever i offentliga och fristående skolor.

Jag vill erinra om att grunden för den nuvarande bidragsnivån är det beslut som riksdagen med stor enighet fattade med anledning av den dåvarande borgerliga regeringens proposition (1982/83:1) Skolor med enskild huvudman m. m. Bidragsnivån fastställdes då med utgångspunkt i de utgifter staten direkt skulle ha haft om eleverna gått i grundskolan. Beloppen justeras

årligen, varvid hänsyn tas till utvecklingen av kostnaderna i grundskolan.

I oktober 1983 fick skolöverstyrelsen i uppdrag att utvärdera verksamheten vid 13 fristående skolor för skolpliktiga elever som vid den tidpunkten förklarats berättigade till statsbidrag. Skolöverstyrelsen har redovisat uppdraget (Rapport 86:23 *Fristående skolor och alternativ pedagogik*) och därvid tagit upp frågan om ändring av de kriterier som i dag gäller för statsbidrag. Rapporten remissbehandlas för närvarande. Remisstiden gick ut den 27 mars. Alla remissvar finns därför ännu inte i departementet. Regeringen kommer att efter avslutad remissbehandling ta upp frågan till behandling.

Anf. 14 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Göransson för svaret på min interpellation. Svaret ger inte så mycket vägledning i fråga om vad regeringen har för syn på de här frågorna, men jag hoppas att en fortsatt debatt kan ge ytterligare klarhet.

Statsrådet väljer att i sitt svar hänvisa till den utvärdering som skolöverstyrelsen har gjort, vilken bygger på en analys utförd av professor Sixten Marklund. Vi kan konstatera att det arbetet ger ganska gott stöd för önskemål om en mer generös behandling av de fristående skolorna.

Det är riktigt att skolöverstyrelsen i det här sammanhanget har tagit upp frågan om kriterier för statsbidrag till fristående skolor. Däremot kan det knappast sägas att man fördjupat sig särskilt mycket i frågan om bidragsnivån. Det är den frågan som jag har velat resa med den här interpellationen.

Vi har från statsmakternas sida åtagit oss att i mycket stor utsträckning finansiera svenska barns och ungdomars skolgång och studier. Det åtagandet har en stark ideologisk grund, nämligen att det skall vara vars och ens fallenhet och intresse som avgör vilka studier vederbörande bedriver och inte föräldrarnas ekonomiska situation. Detta är ett synsätt som jag vågar påstå har en mycket stark förankring både i statsrådet Göranssons parti och i mitt parti. Därför är också det ekonomiska åtagandet för ungdomarnas studier ett av de största ekonomiska åtaganden som samhället över huvud taget har.

Det märkliga är nu att vi inte behandlar alla elever och skolbarn lika. Det finns en grupp skolbarn som från statens sida får ett stöd till sina studier som bara ligger på nivån en tredjedel eller hälften av vad vi genomsnittligt satsar på det stora flertalets studier. Det är den principiella frågan jag vill ta upp: Är det rimligt att inte samhället behandlar alla ungdomar lika när det gäller den satsning man gör på deras skolgång? Naturligtvis skall hänsyn tas till den variation som studieriktningen kan föranleda; vissa utbildningar är dyrare än andra.

Detta får också praktiska konsekvenser för eleverna i de berörda skolorna – deras skola har väsentligt mindre materiella resurser än de kommunala skolorna har. Det har konsekvenser för lärarna, som får göra sin insats för en lön som ligger väsentligt under den som lärare i det allmänna skolväsendet har. Det krävs alltså en god portion idealitet – och det är väl i och för sig positivt – för att vara lärare vid en fristående skola. Det har även konsekvenser för föräldrarna, som måste göra stora ekonomiska uppoffringar för att barnen skall kunna gå i en sådan här skola.

Den här typen av uppoffringar skulle kanske vara rimliga om elevernas skolgång i fristående skolor innebar en merkostnad, dvs. om det var dyrare att hålla barn i fristående skolor än i andra skolor. Men så är inte fallet. Den genomsnittliga elevkostnaden i de fristående skolorna är ungefär en tredjedel av vad den är i det allmänna skolväsendet enligt de uppskattningar som gjorts. Det handlar alltså i själva verket om att samhället gör betydande besparingar genom att en del elever går i fristående skolor.

Man skulle också kunna säga att det var rimligt att föra denna politik om man från samhällets sida ville i någon mening avskräcka föräldrar, elever och lärare från att utnyttja de fristående skolorna – om man ur samhällets synvinkel ansåg det mindre önskvärt att dessa skolor existerar. Men så är inte heller fallet, såvitt jag förstår, för det handlar om skolor som har godkänts av skolmyndigheterna och som dessutom faktiskt ändå får ett stöd från staten och i många fall från kommunerna. Det är ett stöd som motiveras med att man anser att dessa skolor har ett värde i skolsystemet som ett komplement till de samhälleliga skolorna. Kvar står med andra ord ett stort frågetecken. Varför skall vi inte ur ekonomisk synpunkt likabehandla elever som går i fristående skolor och elever som går i allmänna skolor, när vi nu anser att fristående skolor är ett ur samhällets synpunkt fullt godtagbart alternativ när det gäller barnens skolgång?

Den reform som vi genomförde för ett antal år sedan och som innebar ett statsbidragssystem till fristående skolor – statsrådet Göransson hänvisar till denna reform – var ett viktigt steg på vägen. Den innebär en väsentlig förbättring jämfört med vad som gällt tidigare. Men erfarenheterna sedan dess är tillräckliga för att man skall kunna konstatera att statsbidragen är otillräckliga. Det krävs fortfarande orimligt stora uppoffringar från elever, lärare och föräldrar till barn i dessa skolor.

Det vore värdefullt att få regeringens principiella syn på denna fråga redovisad. Jag har fått elva brev från elever vid Rudolf Steiner-skolan i Göteborg, och jag skall när denna debatt är avslutad överlämna dessa brev till statsrådet Göransson som en liten påminnelse om att det här handlar om enskilda barns och ungdomars utbildningsmöjligheter.

Anf. 15 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Pär Granstedt har rätt i att det handlar om principiella bedömanden och principiella diskussioner. Detta är också skälet till att jag ser det som angeläget att redovisa regeringens ställningstagande efter det att vi har fått ta del av de remissyttranden som kommer in.

Det låter sig naturligtvis sägas – det är riktigt – att alla elever i svenska skolor inte får lika mycket i bidrag. Eleverna i Haparanda kommun, där jag var för två veckor sedan, får t. ex. mer i bidrag än vad de elever får som bor i Stockholm och har nära till allt. Eleverna i skolorna i vårt land får inte ett enhetligt statsbidrag för att sedan söka sig till den ort eller den skola där det är billigast att gå.

Det här är skälet till att jag varit oerhört kritisk mot den tanke som moderata samlingspartiet har redovisat i en partimotion i år om en elevpeng som skall följa eleven. Det förslaget skulle innebära att man inte får möjlighet att ge kompensation för den typ av geografiska skillnader som

föreligger. Av samma skäl finns det anledning att vara tveksam till tankar om elevbaserade statsbidrag. Jag besökte Öckerö i Göteborgs skärgård i fredags och kunde konstatera att om man skulle ha elevbaserade statsbidrag och försöka uppnå likställighet i bidragsstorlek för olika elever, så skulle kommunen sannolikt behöva plocka bort tre fyra av de skolor som ligger på de små öarna i Öckerö kommun.

Jag vill alltså för Pär Granstedt framhålla detta elementära faktum att man inte utan vidare kan förutsätta att det rättvisaste är att alla elever får samma statsbidrag. Det blir faktiskt inte bäst för deras studier.

Jag kan också när det gäller de fristående skolorna göra det påpekandet att det inte är alldeles givet att staten eller kommunen gör betydande besparingar på de elever som går i dessa skolor därför att det statsbidrag som utgår inte är lika högt som genomsnittsbidraget per elev. Det är inte alls säkert att det blir sådana besparingar. Detta kan man naturligtvis göra en analys av. Jag har ännu inte kunnat se det, eftersom remissyttrandena ännu inte har kommit in. Men om man gör en analys av elevsammansättningen i någon av de fristående skolorna och undersöker var eleverna skulle ha gått om de inte gått i den fristående skolan kan man få en ganska enkel mätare på hur många klasser i andra skolor som har dragits in på grund av att eleverna i stället går i den fristående skolan. Inte ens beträffande Stockholm, där vi har ett rätt stort antal elever i de fristående skolorna, är jag säker på att man genom att undersöka i vilken klass varje elev skulle ha gått kommer fram till att en viss skola kunnat göra nedskärningar eller gjort besparingar på grund av att de fristående skolornas elever inte går där. Det är svårt att ta bort en tjugotredjedels lärare från en klass. Någon kanske har försökt det någon gång, men det är faktiskt ganska knepigt att göra den operationen.

Det finns alltså all anledning att hålla fast vid principen att statsbidraget för de fristående skolorna skall ta hänsyn till den besparing som man direkt gör. Det har vi försökt göra – det var utgångspunkten i den proposition vars undertecknare var Pär Granstedts partivän Ulla Tillander, min företrädare som ansvarig för grundskolan.

Att beloppen kan behöva justeras är vi ense om. Att det kan finnas anledning att analysera beloppen och summorna är vi också överens om. Det är det vi skall göra när vi här fått möjlighet att ta del av remissyttrandena över den särskilda utredningen.

Anf. 16 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det är naturligtvis riktigt, som statsrådet Göransson säger, att utbildning kan kosta olika mycket, t. ex. av geografiska skäl eller på grund av utbildningens art – vi vet att tekniskt inriktade gymnasieutbildningar, yrkesinriktade utbildningar, kostar mycket mer än teoretiska, osv. Det är vi helt ense om, och som statsrådet säkert uppfattade nämnde jag också i mitt förra inlägg att den typen av variationer finns.

Men frågan är: Kan man generellt säga att utbildning i fristående skolor till sin art är så mycket billigare att man av det skälet skall ha lägre statsbidrag? Ja, man kan göra det på vissa grunder, nämligen att föräldrarna bidrar med kanske 1 000 kr. i månaden, att lärarna bara har hälften så hög lön som lärarna i det allmänna skolväsendet och att man håller sig med en mycket

lägre teknisk standard när det gäller utrustning, osv. Men det kan ju rimligen inte vara ett godtagbart skäl för att generellt ha lägre stöd till den typen av utbildning. Jag tror inte heller att det är statsrådet Göranssons mening – tvärtom måste väl en likvärdig standard vara ett mål.

Sedan tog statsrådet Göransson upp det gamla resonemanget, att det inte är säkert att det blir den typ av besparing som jag har talat om genom de fristående skolorna resp. motsvarande genomsnittliga merkostnad om man för tillbaka eleverna till det allmänna skolväsendet. Det är alldeles riktigt – i det enskilda fallet. En elev mer i en klass innebär inte automatiskt någon stor merkostnad. Men om man ser på den samlade effekten av samtliga fristående skolor och dessutom ser det över tiden – år efter år – är det rimligt att tro att man skulle få en sådan genomsnittlig kostnad. Med det basresurssystem som vi har är det nämligen så att i ett enskilt fall kan en elev till i klassen innebära noll i merkostnad när det gäller basresurser, men i ett annat fall kan en elev till i klassen leda till att man passerar delningstalet och måste inrätta en helt ny klass. Den eleven förorsakar alltså väldigt stor merkostnad.

Det är litet märkligt att man när man tar upp det resonemanget bara anför det exemplet att man kan tillföra en elev till klassen utan att det kostar någonting – man nämner väldigt sällan exemplet att en elev till i klassen innebär att man måste fördubbla basresurserna, att man måste ha en basresurs till. Jag tror alltså att det är rimligt att anta att det – över tiden och med alla fristående skolor medräknade – innebär ungefär den genomsnittliga merkostnaden.

Nu tar jag det som statsrådet har sagt som ett löfte att man kommer att se över statsbidragsnivån. Jag vill då avslutningsvis fråga om regeringens inställning kommer att vara att man så långt som möjligt skall försöka nå fram till en likvärdig behandling av elever i fristående skolor och elever i det allmänna skolväsendet.

Anf. 17 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Jag har inte för ett ögonblick påstått att utbildningen i fristående skolor skulle vara billigare än i andra skolor. Det var inte det som var mitt påpekande, utan det var just det som Pär Granstedt utvecklar när han säger att man faktiskt inte med bestämdhet kan säga att en elev i en fristående skola innebär en besparing.

Pär Granstedt säger också att en extra elev i grundskolan kan innebära en ökad kostnad. Det är riktigt. Men det som är avgörande för den obligatoriska, offentliga skolan är att den har sitt totala ansvar. Man måste då också se till att man inte har alltför snäva planeringsramar för att kunna tillgodose de resursbehov som man behöver kunna tillgodose när man får den extra eleven. Det är skälet till att man inte utan vidare kan arbeta med genomsnittskostnaden som bidragsbelopp. Man måste på den punkten förstå att det finns en särkostnad som det kan finnas anledning att redovisa och använda som bidragsgrund. Jag är beredd att, när vi har gått igenom materialet, ta ställning till hur den särkostnaden kan definieras.

Anf. 18 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det är faktiskt så, som statsrådet Göransson förmodligen vet ännu bättre än jag, att det finns väldigt fasta regler för statsbidraget till skolan. Det baseras på basresurser. Det finns också en del andra anslag för olika typer av stödinsatser; skolsociala insatser osv. Basresurserna räknas ut med ganska stor matematisk exakthet. Minskar elevantalet och delningstalen förändras påverkar det basresurserna ganska omedelbart.

Vad jag har kunnat märka finns inte i det statsbidragssystem vi har för grundskolan något utrymme för extra rymliga "överrockar", vilket jag tyckte att statsrådet Göransson antydde. Statsbidraget går ut efter elevantal och är byggt på basresurser. Därför är det ganska rimligt att säga, som jag sade tidigare, att om man tar hänsyn till den samlade effekten av alla fristående skolor i landet och till tidsaspekten, dvs. att flera år förlöper, kommer man att nå fram till att en genomsnittsbesparing för det allmänna skolväsendet motsvarar ungefär genomsnittet för statsbidraget per elev för liknande utbildningar. I vissa fall skulle det innebära kraftiga fördyringar om en fristående skola lades ned, i andra fall mindre fördyringar.

Jag ser ändå med förväntan fram emot det fortsatta bedömningsarbetet i regeringskansliet. Jag skulle vara ganska tacksam för ett svar på den fråga jag har ställt några gånger, nämligen om regeringen i det fortsatta övervägandet kommer att ha som utgångspunkt att elever i fristående skolor så långt som möjligt skall jämfört med elever i det allmänna skolsystemet få ett likvärdigt stöd för sin utbildning. Det är den principiella fråga jag tycker det vore värdefullt att få svar på. Jag förstår att det kan behövas mycket finräkning för att komma fram till vad detta skulle innebära i kronor och ören. Men en principiell inställning från regeringens sida att elever i fristående skolor inte skall missgynnas när det gäller statens stöd till deras utbildning vore väldigt värdefullt att få fram.

Anf. 19 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Jag kommer, Pär Granstedt, att lämna besked om regeringens ställningstaganden när vi här haft möjlighet att diskutera den remissbehandling som just avslutats. Låt mig därför bara notera att Pär Granstedt i sitt sista inlägg egentligen inte talade för mer eller mindre generösa statsbidrag till fristående skolor utan i realiteten talade för ett system där den enskilde eleven eller hans föräldrar skulle ha den elevpenning moderaterna normalt ensamma talar för. Den bidragsformen är i varje fall jag inte beredd att acceptera.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1986/87:L130-L132 till lagutskottet
1986/87:So130 till socialutskottet

Prot. 1986/87:97
30 mars 1987

Meddelande om interpellation

6 § Fördrogs men bordlades åter
Konstitutionsutskottets betänkanden 1986/87:27 och 28
Skatteutskottets betänkanden 1986/87:29, 30, 34 och 37
Justitieutskottets betänkande 1986/87:20
Socialförsäkringsutskottets betänkande 1986/87:13
Utbildningsutskottets betänkanden 1986/87:15, 17 och 18
Trafikutskottets betänkande 1986/87:12
Näringsutskottets betänkande 1986/87:21

7 § Anmälades och bordlades

Proposition

1986/87:130 Anslag till utgivande av statliga medel i visst fall

8 § Anmälades och bordlades

Motionerna

1986/87:L133 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m)

1986/87:L134 av Bengt Harding Olson m. fl. (fp)

1986/87:L135 av Lars Werner m. fl. (vpk)

1986/87:L136 av Martin Olsson m. fl. (c)

Ny konkurslag (prop. 1986/87:90)

1986/87:U110 av Lars Werner m. fl. (vpk)

1986/87:U111 av Gunnar Björk i Gävle m. fl. (c)

1986/87:U112 av Carl Bildt m. fl. (m)

1986/87:U113 av Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Förbud mot handel med Sydafrika och Namibia (prop. 1986/87:110)

1986/87:So131 av Karin Israelsson m. fl. (c)

1986/87:So132 av Margitta Edgren (fp)

1986/87:So133 av Lars Werner m. fl. (vpk)

1986/87:So134 av Daniel Tarschys m. fl. (fp)

1986/87:So135 av Mats O Karlsson och Sven-Gösta Signell (s)

1986/87:So136 av Nils Carlshamre m. fl. (m)

En särskild ersättning till sjukvårdshuvudmännen för att öka operationskapaciteten inom sjukvården (prop. 1986/87:114)

9 § **Meddelande om interpellation**

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 27 mars

1986/87:215, av *Alexander Chrisopoulos* (vpk) till kommunikationsministern om myndigheters anlåtande av transporter på fartyg under bekvämlighetsflagg:

Bland fartyg från länder som t. ex. Liberia, Panama, Cypern och Singapore vilka vanligen tillhandahåller bekvämlighetsflagg, liksom ett antal andra länder som förekommer på ITF:s lista återfinns den allra sämsta delen av världshandelsflottan. Denna del av flottan har, trots urusla förhållanden, fått extra respit innan den skall huggas till skrot.

Säkerhetskraven efterlevs på olika sätt. Till att börja med är dessa fartyg inte underkastade några besvärande nationella inspektioner. Det är mycket lätt att få ut de olika ländernas behörighetshandlingar, även om det finns ett antal formellt stränga krav. Vpk har vid flera tillfällen ställt krav om att statliga och kommunala myndigheter för sina transporter inte bör anlita bekvämlighetsflaggade fartyg.

Efter den senaste tidens incidenter i svenska hamnar där fiffelflaggade fartyg varit inblandade, vill jag fråga kommunikationsministern:

Vilka åtgärder kan kommunikationsministern tänka sig att vidta som förhindrar statliga och kommunala myndigheter i Sverige från att anlita fiffelflaggade fartyg för sina transporter?

10 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 27 mars

1986/87:478 av *Knut Wachtmeister* (m) till socialministern om åtgärder för att förhindra missbruk av sjukförsäkringssystemet:

Återigen har massjukskrivningar skett i protest mot vad de anställda anser vara missförhållanden på arbetsplatsen. Allt tyder på att sjukdom inte förelegat.

Vilka åtgärder avser statsrådet vidta för att kontrollera och förhindra att sjukförsäkringssystemet inte missbrukas?

11 § Kammaren åtskildes kl. 13.02.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

Olof Marcusson